

УДК 343.98

А. Л. Дудніков, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА СПОСОБУ ЗЛОЧИНУ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано основні характеристики злочинів у сфері економічної діяльності. Запропоновано авторське поняття злочину цього виду та їх система. Визначено й досліджено криміналістичні особливості способів злочинів у сфері економічної діяльності. Розроблено визначення та нова структура способу злочину у сфері економічної діяльності.

Ключові слова: злочини у сфері економічної діяльності, привласнення, розтрата майна, зловживання службовим становищем, спосіб злочину.

Поняття відіграють дуже важливу роль у науці. Чітка, струнка, точна система понять, яка враховує всі особливості певних категорій, є основним інструментарієм пізнання у будь-якій науці, включаючи криміналістику. Вона дає змогу з'ясувати сутність цих категорій, показати взаємозв'язки між ними, відокремити їх від суміжних понять і є обов'язковою умовою їх успішного використання в практичній діяльності. Ці положення безпосередньо стосуються як до поняття злочину у сфері економічної діяльності, так і поняття способу його вчинення.

Злочини у сфері економічної діяльності – дуже складне системне поняття, яке охоплює злочини, що не обмежуються посяганням на один об'єкт, котрий охороняється кримінальним законом. Основою для таких злочинів є власність, товари, гроші, господарська діяльність, валюта та ін. Загальні положення виявлення й розслідування економічних злочинів досліджували А. Ф. Волобуєв, О. Г. Кальман, В. Д. Ларічев, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов та інші, однак вони не торкалися зазначеної теми.

У сучасних умовах таке негативне соціальне явище, як економічна злочинність, наповнюється новим змістом. У результаті реформування суспільно-економічних відносин, трансформації економіки держави з'явилися нові групи суспільно-небезпечних діянь, незаконні механізми та способи їх учинення, складні схеми організаційного та корупційного прикриття в різних галузях економіки.

Іншою складовою економічних злочинів є високий рівень їх латентності, що пов'язано із характером цих злочинів. Помітна частина злочинів у сфері економіки не потрапляє в поле зору правоохоронних органів, за ними не відкриваються й не розслідуються кримінальні справи. Унаслідок цього дані статистичної звітності свідчать про ступінь активності відповідних правоохоронних органів у діяльності з виявлення цього виду злочинів і лише приблизно вказують на їх фактичну поширеність.

У зв'язку з цим економічна злочинність є вагомим частиним тіншовою економіки, яка у свою чергу виступає першоджерелом і матеріальною

основою для організованої злочинності. Слід погодитися з думкою багатьох дослідників, які вважають, що тіньова економіка – це вся сукупність економічної діяльності, яка не враховується офіційною статистикою та не включається до валового національного продукту країни¹.

Тіньова економіка багато в чому пов'язана із шахрайством, яке має економічну спрямованість. У сучасних умовах господарювання в цій групі злочинів сталися суттєві зміни. Як відмічає російський криміналіст В. Д. Ларічев, якщо раніше в умовах централізованої економіки основними видами злочинів були розкрадання, учинені службовими або матеріально-відповідальними особами, то тепер у структурі злочинних посягань переважають шахрайські дії щодо заволодіння матеріальними цінностями та грошовими коштами, які належать іншим юридичним і фізичним особам², тобто, шахрайство значно розширило свої межі та способи вчинення.

Чинний КК України в ст. 190 визначає шахрайство як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Форми шахрайства достатньо різноманітні – це й обман діями, і словесний обман (якщо він набуває письмової форми, то мають місце фіктивні документи), і зловживання довірою, коли злочинці для досягнення своїх цілей використовують довірлі відносини.

Аналогічні підходи спостерігаються й в інших країнах світу, зокрема в США, де шахрайство відносять до так званої «білокомірцевої» злочинності та вважають одним з найбільш поширених її видів з тенденцією до зростання. За американськими даними внаслідок різноманітних шахрайських дій різні фірми та установи втрачають від 0,5 до 2 % своїх доходів. Найбільш ураженими цим видом злочинів є такі сфери, як страховий бізнес, послуги, торгівля, реклама, податки та ін.

Серед шахрайських операцій «білих комірців» особливе місце посідають злочини, учинені службовцями державних установ або приватних фірм, які використовують своє службове становище для отримання матеріальної вигоди за рахунок своїх роботодавців. Такі злочини, матеріальна шкода від яких складає декілька мільярдів доларів США, учиняються в різноманітних формах. Однією з них, як і в Україні, є розтрата, коли службова особа привласнює майно або гроші, що були довірені їй у зв'язку з обов'язками, які вона виконує, тобто опинилися в її розпорядженні на законних підставах.

Таким чином, шахрайство в криміналістиці можна розглядати в більш широкому значенні, ніж у кримінальному праві. Якщо за ст. 190 КК шахрайство є складом злочину з усіма характерними для нього ознаками, то при вчиненні деяких інших злочинів ідеться про його окремі елементи. Економічні злочини, у тому числі злочини у сфері економічної діяльності, завжди мають шахрайську спрямованість, а способи їх учинення включають і шахрайські дії (матеріальне та інтелектуальне підроблення документів, виготов-

¹ Див.: Бурбело О. А. Экономическая безопасность страны и теневая экономика / О. А. Бурбело // Теневая экономика, проблемы борьбы с организованной преступностью и коррупцией в сфере экономики : сб. матер. «круглого стола». — Луганск, 1997. — С. 25.

² Див.: Ларичев В. Д. Преступления в кредитно-денежной сфере и противодействие им / В. Д. Ларичев. — М. : ИНФРА-М, 1996. — С. 77–78.

лення фіктивних документів, порушення технології випуску готової продукції та ін.).

Помітне місце серед злочинів у сфері економічної діяльності посідають привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, при вчиненні яких також використовуються шахрайські прийоми¹. Цей вид злочинів теж має загальний характер для економічних діянь. Наприклад, особа шляхом учинення інших злочинів може створити резерви майна або коштів, а привласнити їх не може, і тому вимушена застосувати способи привласнення.

Найбільш системно й докладно способи вчинення злочинів, у тому числі розкрадань, почали вивчати в 70-х роках ХХ ст. у зв'язку з розробленням проблем криміналістичної характеристики злочинів. Показовим у цьому відношенні було видання довідкового посібника для слідчих, у якому містився докладний опис способів учинення розкрадань, які розподілялися залежно від галузі народного господарства та предмета злочинного посягання (кошти чи товарно-матеріальні цінності)².

На сучасному етапі способи розкрадань класифікуються й за іншими підставами. Наприклад, пропонується поділяти їх на дві групи:

1) прості розкрадання, що вчиняються шляхом безпосереднього незаконного заволодіння державним або колективним майном (привласнення чи розтрата);

2) замасковані розкрадання, що вчиняються однією особою або групою осіб із використанням різних способів і прийомів маскуванню як самого злочину, так і слідів, що ним залишені³.

Узагальнення шахрайських прийомів, які використовуються при розкраданнях, надало підстави для об'єднання їх способів у такі групи вчинення розкрадання та супутніх йому злочинів шляхом:

— використання комп'ютерної техніки для здійснення фіктивних електронних платежів;

— укладення підприємцем фіктивної угоди на умовах попередньої оплати з наступним заволодінням грошовими коштами партнера;

— заснування інвестиційної фірми (довірного товариства, пенсійного фонду, страхової компанії тощо) із наступним заволодінням грошовими коштами вкладників;

— утворення й використання фіктивних безготівкових грошових коштів у підприємницькій діяльності;

— обманного одержання й привласнення кредиту⁴.

¹ Див.: Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ: монография / Г. А. Матусовский. — Х.: Консум, 1999. — С. 69–70.

² Див.: Методика расследования хищений социалистического имущества / отв. ред. В. Г. Танасевич. — М.: Всесоюз. ин-т Прокуратуры СССР, 1976. — 240 с.

³ Див.: Криминалистика. Расследование преступлений в сфере экономики: учебник / под ред. В. Д. Грабовского, А. Ф. Лубина. — Н. Новгород: Нижегород. ВШ МВД России, 1995. — С. 162–163.

⁴ Див.: Волобуев А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / А. Ф. Волобуев. — Х., 2002. — С. 16.

Недоліком такого групування способів є те, що всі вони спрямовані на розкрадання коштів, а товарно-матеріальні цінності як предмет злочинного посягання залишаються поза межами цієї класифікації.

Розкрадання належать до групи злочинів, які вчиняються у сфері економічної діяльності. Цей вид злочинів, як слушно відмічає В. О. Образцов, є складовою частиною злочинів, що вчиняються у зв'язку з професійною трудовою діяльністю¹. Поняття цього виду злочинів, на відміну від понять «злочини у сфері економіки» та «економічні злочини», визначається як передбачені кримінальним законом суспільно-небезпечні, умисні й корисливі діяння, що посягають на суспільні відносини, пов'язані з виробництвом матеріальних благ, і вчиняються особами, які реалізують свої професійні функції в системі економічних зв'язків та відносин². Суттєвими рисами цієї групи протиправних діянь є їх криміналістична однорідність, тобто детермінованість однаковою обстановкою виробництва (сюди належать галузь, виробнича дільниця, місце, час, канали збуту, реалізації здобутого злочинним шляхом та ін.), учинення хоча й різними, але порівняно близькими способами, однакові характеристики особи злочинця та предмета посягання. Звідси можна зробити висновок про те, що криміналістичні характеристики цих видів злочинів також мають дуже багато спільного.

До злочинів у сфері економічної діяльності належать: а) привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); б) незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203¹ КК); в) незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК); г) фіктивне підприємництво (ст. 205 КК); ґ) порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК); д) незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок (ст. 216 КК); е) умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК); є) незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК).

Злочини у сфері економічної діяльності створюють реальну загрозу не тільки життєдіяльності суспільства, а й суверенітету держави. З метою підвищення ефективності боротьби з цими небезпечними видами злочинів, крім інших чинників, слід системно та ґрунтовно досліджувати їх способи. Причому для досягнення криміналістичних цілей їх потрібно розглядати не тільки як способи вчинення, а і як способи підготування до злочину та його приховування.

При розслідуванні злочинів у сфері економічної діяльності спосіб є не тільки об'єктом установлення, а й засобом виявлення різних обставин зло-

¹ Див.: *Образцов В. А.* Криміналістика: курс лекцій / В. А. Образцов. — М., 1996. — С. 385.

² Див.: *Дудніков А. Л.* Криміналістичне поняття злочину у сфері економічної діяльності / А. Л. Дудніков // Проблеми законності. — Х., 2008. — Вип. 96. — С. 171.

чину, що належать до інших елементів криміналістичної характеристики. Зазначені обставини дають змогу віднести спосіб злочину у сфері економічної діяльності до ключових елементів його криміналістичної характеристики. Особливо це стосується злочинів проти власності, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем, коли наслідки злочину очевидні та значною мірою очевидна причетність певних осіб до злочину, що був учинений. Але при цьому не досить зрозуміло, у який спосіб дане діяння було вчинено, який його механізм.

Злочинці обирають спосіб злочину у сфері економічної діяльності не самовільно, а з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників. Стосовно цього виду злочинів до об'єктивних чинників належать: вид діяльності й виробництва; підпорядкованість підприємства: система обліку, звітності контролю та охорони; джерела майна (ураховане, невраховане, державне, колективне, приватне); часові періоди злочину (сезонність, час доби, виробничий цикл); характер виробничо-господарських операцій; споживча вартість майна; наявність зв'язків між злочинцем і об'єктом посягання.

Велике значення для обрання способу злочину у сфері економічної діяльності має обстановка на підприємстві. Використовуючи «слабкі» місця та недоліки у виробничо-господарській діяльності, зберіганні, обліку й контролі, організації охорони, злочинець обирає, як йому уявляється, найбільш ефективний спосіб злочину. При цьому враховується розподіл обов'язків, який існує в даній установі, між службовими та матеріально-відповідальними особами, чії дії необхідні для настання злочинного результату.

Зміст способу злочину визначається також тим, що являє собою предмет його посягання. Властивості предмета посягання (гроші чи товарно-матеріальні цінності) зумовлюють учинення тих чи інших дій або операцій, використання певного обладнання, засобів. Місцезнаходження предмета злочинного посягання суттєво впливає на місце та час дій, які входять до способу злочину. У результаті цього способи злочинів у сфері економічної діяльності, які посягають на грошові кошти, конкретизуються, набувають відмінностей, особливостей, які відрізняють їх від способів цього виду злочинів, що посягають на товарно-матеріальні цінності.

До суб'єктивних чинників, які детермінують спосіб злочину у сфері економічної діяльності, слід віднести: мету й мотив учинення злочину, склад злочинної групи, риси характеру співучасників, їх професійну підготовку, досвід роботи, навички, звички, ділові зв'язки, коло знайомих, інтересів. Особливо важливу роль відіграють наявність злочинних зв'язків і склад співучасників, а також їх професійна підготовка. Як правило, чим різноманітнішим є склад злочинної групи (у тому числі за своїм службовим становищем), тим більш складні способи злочинів застосовуються.

Злочинна група складається з осіб, які діють спільно, і кожен з учасників робить свій внесок у злочин відповідно до розподілу функцій. Оскільки особи, що входять до груп, які вчиняють злочини у сфері економічної діяльності, пов'язані між собою службовими та іншими відносинами, неодноразовим учиненням різних злочинів і підготовкою до них, то для цих груп слід виділити таку їх своєрідну характеристику, як стійкість, що значно підвищує суспільну небезпечність цих видів злочинів.

Дії, які виконують злочинці і входять до способу злочину у сфері економічної діяльності, мають певну логічну послідовність і об'єктивно пов'язані між собою. Наприклад, учинення дій з метою використання (у тому числі в технологічному процесі на виробництві) резервів створених матеріальних цінностей, вимагає застосування прийомів з вилучення неврахованих залишків і приховування цих фактів. Ще однією особливістю цих діянь є те, що злочинці зазвичай намагаються надати злочинним діям вигляд нормальних законних операцій з метою ускладнити їх виявлення при проведенні різного роду перевірок.

Спосіб злочину у сфері економічної діяльності є важливими джерелом утворення слідів і доказової інформації, використання яких надає можливість виявляти й розкривати злочини, установлювати винних. І це природно, оскільки спосіб злочину дуже часто залишає матеріально-фіксовані сліди, сукупність яких дозволяє в кожному провадженні з'ясувати, які фактичні обставини треба встановити та в яких межах. Тому дії причетних осіб на різних етапах діяльності, включаючи приготування та приховування, незалежно від їх кримінально-правової оцінки та значення, слід ретельно з'ясувати, встановлювати й аналізувати. Це актуально й у зв'язку з тим, що спосіб злочину встановлюється раніше, ніж надається його юридична оцінка.

Аналізування кримінальних справ показує, що способи злочинів у сфері економічної діяльності численні, різноманітні та надзвичайно складні. При розслідуванні таких справ слідчі дуже часто стикаються з необхідністю довести багатоелементну систему ретельно продуманих, підготовлених і тонко замаскованих дій злочинців. Таке завдання ускладнюється тим, що суб'єкти цього виду злочинів для своїх цілей використовують звичайні для господарської діяльності підприємств операції. Багато з цих господарських операцій є специфічними для різних галузей економіки й тому потребують окремого вивчення та доказування. Однак у способах злочинів у сфері економічної діяльності є й загальні положення, які спричинені наявністю спільних для багатьох галузей операцій і належать до структури способу злочину.

Злочини, як і будь-які інші вчинки людей, у процесі їх учинення проходять певні етапи. Ці етапи визначають сутність способу злочину, який може бути сукупністю або системою актів поведінки, що призводять до настання злочинного результату. Іноді злочинці попередньо намагаються створити сприятливі умови для вчинення злочину, усуваючи зі свого шляху різного роду перешкоди. У принципі, при вчиненні будь-якого злочину існує реальна можливість його підготовки, а також приховування. Реалізують злочинці такі можливості чи ні – це вже ситуаційне питання, і воно залежить від багатьох умов та обставин. Проте помилковим було б не враховувати їх як при теоретичному аналізі, так і в практичній діяльності.

Способи злочинів залежно від впливу чинників, які зумовлюють їх вибір, за своєю структурою можуть бути різними: від простих, де відсутні підготування й приховування, до складних, які включають дії з підготування, вчинення та приховування злочинів. У криміналістиці такий підхід до розуміння способу злочину відповідає вимогам слідчої практики, вводить до

нього елементи, які більш повно відображають механізм злочину, і не порушує змісту його кримінально-правового тлумачення.

У цілому в способі злочину виділяють три основні структурні елементи: підготування до вчинення злочину, безпосереднє вчинення та приховування наслідків злочинної діяльності. Кожен з цих елементів може мати самостійне значення, розрізнятися в часовому й просторовому відношеннях або збігатися за деякими характеристиками та діями, які входять до їх складу. Особливо відчутно це виявляється при дослідженні способів розкрадань, у яких дії з приховування можуть бути одним з обов'язкових елементів способу злочину, а деякі дії одночасно можуть бути як елементом приховування, так і елементом способу вчинення злочину. Наприклад, внесення до документів занижених даних про кількість продукції, що була відпущена, може бути одним з елементів способу вчинення розкрадання та засобом його приховування. Це пояснюється необхідністю створення умов для сприйняття зацікавленими особами неправомірних дій як законних.

Тому структурні елементи способів економічних злочинів залежно від особливостей їх виду будуть різними. У цьому відношенні способи злочинів, пов'язаних із безпосередньою економічною діяльністю, суттєво відрізняються від загальних економічних злочинів.

У зв'язку з цим слід відмітити, що фахівці з кримінального права заперечують можливість включення до змісту способу дій із підготування або приховування злочину, аргументуючи це тим, що про спосіб злочину може йтися лише стосовно стадії виконання дій, яка передбачена кримінальним законом як злочин¹. Криміналісти ж поширюють це поняття на різні стадії злочину, обґрунтовано вважаючи, що спосіб є практично значущою закономірністю виникнення слідів злочину, на підставі якої розробляються рекомендації з їх виявлення та використання, а також розслідування.

Більш того, у криміналістичній літературі вже висловлювалась думка, за якою дії при вчиненні економічних злочинів виходять за межі навіть традиційного поняття способу злочину². Аналізування слідчої практики показує, що злочини у сфері економічної діяльності вчиняються, як правило, групами осіб і в більшості випадків складними способами, які включають декілька стадій. Злочинці ретельно вивчають об'єкт посягання, обстановку, у якій вони діятимуть, обирають найбільш «ефективні», з їх точки зору, способи, готують технічні та транспортні засоби, канали збуту викраденого.

Виходячи з цього, слід відмітити, що для розслідування злочинів у сфері економічної діяльності особливе значення має етап реалізації або використання майна, отриманого злочинним шляхом, хоча у свій час деякі вчені це заперечували, вважаючи, що дії з реалізації знаходяться за межами способу злочину³. Але слідча практика свідчить про те, що розслідування

¹ Див.: *Панов Н. И.* Квалификация преступлений, совершаемых путем обмана / Н. И. Панов. — Х. : ХЮрИ, 1980. — С. 31.

² Див.: *Волобуєв А. Ф.* Про деякі стандарти злочинної поведінки в технології організованої економічної злочинності / А. Ф. Волобуєв // Вісн. Акад. прав. наук України. — Х. : Право, 2001. — № 1. — С. 176.

³ Див.: *Парфенков С. В.* Проблема установления способа преступления в методике расследования хищений, совершаемых путем присвоения, растраты или

злочинів у сфері економічної діяльності, як і деяких інших злочинів економічної спрямованості, дуже часто розпочинається саме з виявлення ознак реалізації або використання майна. Знання слідством дій на цьому етапі дозволяє своєчасно висувати обґрунтовані версії, точніше планувати слідчі (розшукові) дії та успішно розкривати злочини. Тому зазначений негативний підхід до такого етапу не сприяє реалізації криміналістичних цілей і завдань при розслідуванні злочинів.

Дослідження структури способу злочину у сфері економічної діяльності надає можливість виділити компоненти, з яких він складається, та їх сліди, що у свою чергу дозволяє розробляти найбільш ефективні прийоми й засоби їх виявлення. Виходячи із наведеного, спосіб злочину у сфері економічної діяльності може включати такі дії: а) із підготування до вчинення злочину; б) із його безпосереднього вчинення (включаючи вилучення майна); в) із реалізації або використання майна, отриманого злочинним шляхом; г) із приховування злочину. Злочини у сфері економічної діяльності належать до числа складних і в більшості випадків включають увесь цей комплекс дій.

На етапі підготування до вчинення злочинів у сфері економічної діяльності злочинці створюють такі умови, які роблять злочинну діяльність можливою або полегшують її. Це досягається багатьма прийомами, які застосовуються в різних комбінаціях і сполученнях, зокрема, шляхом створення надлишків сировини, фальсифікації кількісних або якісних показників товарів та ін. Для злочинів, пов'язаних з виробництвом товарно-матеріальних цінностей, важливим компонентом способу є реалізація або використання цього майна. Обрання шляхів реалізації залежить від предмета злочинного посягання (сировина або готова продукція), а також від загальноприйнятого способу його реалізації (через торговельну мережу, посередників або безпосередньо підприємством). У кожному конкретному випадку злочинці намагаються обрати найбільш ефективні шляхи реалізації з урахуванням максимального ризику та найменшого ризику бути викритими. Про цей етап свідчать такі дії, як транспортування продукції в більшій кількості, ніж указано в супроводжувальних документах; реалізація готової продукції за одними й тими самими документами; виявлення в магазинах товарів, на які відсутні документи; помітне перевищення витрат над офіційними доходами та ін.

Дії з приховування злочинів у сфері економічної діяльності досить часто розпочинаються на стадії приготування й продовжуються до завершення злочинної діяльності. Вони спрямовані на знищення слідів злочину, ухилення від кримінальної відповідальності, приховування фактів злочинної діяльності та причетності до них певних осіб. Прийоми, які при цьому застосовують злочинці, досить різноманітні: неправдиві показання, відмова від надання свідчень, приховування матеріальних цінностей і коштів, знищення документів, підроблення документів бухгалтерського обліку, інсценування інших злочинів, виготовлення печаток і штампів інших суб'єктів господарювання та ін. Слід відмітити, що встановлення способу приховування до-

---

злоупотребления служебным положением : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика» / С. В. Парфенков. — Х., 1986. — С. 10.

силь часто має вирішальне значення для розкриття замаскованих злочинів цього виду й визначення осіб, причетних до їх вчинення. Тому якщо за іншими видами злочинів спосіб приховування має допоміжне рішення, то для злочинів у сфері економічної діяльності дії з приховування в деяких випадках превалюють над способом їх вчинення.

З огляду на викладене *спосіб злочину у сфері економічної діяльності можна визначити як комплекс об'єктивно і суб'єктивно детермінованих дій, який може включати підготування, учинення злочину, реалізацію або використання майна, одержаного злочинним шляхом, а також дій з приховування злочину, що посягає на суспільні відносини, пов'язані з виробництвом матеріальних благ.*

Способи є джерелом для формування тактичних, методичних і технічних засобів та прийомів розкриття злочинів. Найбільш широко дані про способи використовуються при розробленні методик розслідування й попередження окремих видів злочинів, складаючи основний зміст одного з важливих їх елементів – криміналістичної характеристики. Знання слідчими поняття й особливостей способів злочинів у сфері економічної діяльності дає змогу використовувати ефективні тактичні прийоми та методичні рекомендації щодо розслідування й попередження цих видів злочинів, висувати та перевіряти версії про механізм злочину, його зв'язки з іншими злочинами, установлювати причетних до нього осіб і з'ясувати інші важливі обставини з кримінального провадження.

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЕ ПОНЯТИЕ И СТРУКТУРА СПОСОБА ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СФЕРЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Дудников А. Л.

Проанализированы основные характеристики преступлений в сфере экономической деятельности. Предложены авторское понятие преступления этого вида и их система. Определены и исследованы криминалистические особенности способов преступлений в сфере экономической деятельности. Разработаны определение и новая структура способа преступления в сфере экономической деятельности.

Ключевые слова: преступления в сфере экономической деятельности, присвоение, растрата имущества, злоупотребление служебным положением, способ преступления.

CRIMINALISTIC NOTION AND STRUCTURE OF ECONOMIC CRIME METHOD

Dudnikov A. L.

The article analyzes the main characteristics of economic crimes. The author suggests his notion of the crimes in this sphere as well as their system. The article defines and studies criminalistic peculiarities of economic crime methods, suggesting their new definition and structure.

Keywords: economic crimes, misappropriation, embezzlement, abuse of office, crime method.